

Яновицька А.В.

к.ю.н.,

старший викладач

кафедри господарсько-правових дисциплін
факультету № 6 (юридичного)

Львівський державний університет внутрішніх справ

ПРАВО КОРИСТУВАННЯ МАЙНОМ ЯК ВНЕСОК У СТАТУТНИЙ (СКЛАДЕНИЙ) КАПІТАЛ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Постановка проблеми. Згідно з чинним законодавством України, господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Тобто це підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами, шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку [1]. Юридична особа є самостійним учасником правовідносин і з метою провадження господарської діяльності потребує певної матеріальної основи. З цією метою й відбувається «об'єднання майна» засновників та учасників господарського товариства, яке у результаті становить статутний (складений) капітал. Однак як внесок у статутний капітал, цивільне та господарське законодавство дає змогу передавати не лише майно, але й кошти, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності та інші майнові права. Щодо останнього, якраз і видається за доцільне розглянути «право користування майном» як внесок, що використовується для формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вирішенню теоретичних проблем та напрацюванню практичних рекомендацій щодо формування статутного (складеного) капіталу господарських товариств, присвятили свої дослідження чимало науковців-правників у галузях цивільного та господарського права. Серед них В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, В.М. Кравчук, О.Р. Кібенко, І.В. Спасібо-Фа-

тєєва, І.В. Труш, Ю.В. Хорт, В.С. Щербина. Однак такі напрацювання є доволі узагальненими, крім того, нині природа внесків у статутний (складений) капітал, з точки зору права, окремо практично не досліджується.

Формулювання завдання дослідження. Незважаючи на базові дослідження, які проводились протягом останніх років із проблематики формування статутного капіталу господарського товариства, мало розглянутими залишаються окремі майнові права як внески у статутний капітал. Таким чином, нашим завданням є розглянути можливості та порядок внесення прав користування майном у статутний (складений) капітал господарського товариства.

Виклад основного матеріалу. Майно господарського товариства поділяється на фонди – передбачені нормами права види або частини майна товариства відповідно до їхнього цільового призначення. Кожен фонд має певний правовий режим. Як зазначає Ю.В. Хорт, базовими функціями статутного капіталу є інвестиційна, гарантування інтересів акціонерів і гарантування інтересів кредиторів [2, с. 10]. Статутний (складений) капітал є однією з майнових гарантій стабільності товариства як ділового партнера [3, с. 138]. Розмір та порядок утворення статутного (складеного) капіталу передбачається установчими документами господарського товариства (ст. 4 Закону України «Про господарські товариства» [1]). Установчі документи товариства з обмеженою відповідальністю (ст. 51), повного товариства

(ст. 67) та командитного товариства (ст. 76) також мають містити відомості про склад та порядок внесення вкладів учасниками.

Формою фіксації майнової участі в господарському товаристві є акція (в акціонерних товариствах) або частка в статутному (складеному) капіталі (в інших господарських товариствах). І акція, і частка засвідчують майнову участь у товаристві і є об'єктами цивільних правовідносин, які втілюють належні учаснику корпоративні права.

Як підкреслює І.В. Спасібо-Фатеева, статутний капітал є бухгалтерським поняттям і запозиченим правом для своєї мети. Водночас статутний капітал поділений на частки, а значить, його частка має мати такий самий правовий режим, як і ціле, тобто весь статутний капітал. Тому частка не може бути об'єктом права власності, не може відчужуватися, тобто перебувати в обороті. На підставі цього В.М. Кравчук робить висновок про те, що частку в статутному капіталі варто розглядати як спосіб виміру обсягу (ступеня) участі в господарських товариствах [4, с. 28, 33–34].

У ст. 115 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) передбачається, що вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Майнові права є неспоживною річчю і визнаються речовими правами (ст. 190 ЦКУ) [5].

Статутний (складений) капітал – це сукупність вкладів засновників (власників) у майно в грошовому виразі у разі утворення підприємства з метою забезпечення його діяльності, прибуток, одержаний від реалізації продукції та від інших видів господарської діяльності підприємства з початку року до звітного періоду [6, с. 103].

Ст. 86 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) передбачає, що вкладами учасників та засновників господарського товариства можуть бути, зокрема, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами [7].

Сума вкладів засновників та учасників господарського товариства становить статутний капітал товариства (ст. 87 ГКУ). Внесення вкладів до статутного капіталу господарського товариства (оплата акцій) є правовою підставою виникнення майнової участі в товаристві, оскільки інакше учасник не набуде частки в статутному капіталі (акцій) [4, с. 66]. Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, може здійснюватися також майновими правами, що мають грошову оцінку [8].

Для створення деяких видів юридичних осіб законодавством встановлені вимоги щодо внесення вкладів для формування статутного (складеного) капіталу [9, с. 13]. Порядок оцінки вкладів визначається в установчих документах господарського товариства, якщо інше не передбачено законом (ст. 86 ГКУ). Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства (ст. 115 ЦКУ), а у випадках, встановлених Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», вона підлягає незалежній експертній перевірці.

Акціонерне товариство – єдина організаційно-правова форма господарських організацій, формування статутного капіталу якої, здійснюється з використанням відповідного фінансового інструмента – акції. Отже, встановлений законодавцем порядок формування статутного капіталу акціонерного товариства істотно відрізняється від порядку його формування в інших господарських організаціях. Через це у процесі заснування акціонерного товариства засновники, самостійно визначаючи основний зміст своїх відносин із формування статутного капіталу товариства, зобов'язані дотримуватися встановленого господарським законодавством порядку здійснення цих відносин, виконувати визначені законодавцем спеціальні процедури [10, с. 32].

Ст. 85 ГКУ передбачає, що господарське товариство є власником: майна, переданого йому у власність засновниками і учасниками як внески; продукції, виробленої в результаті

господарської діяльності товариства; доходів, одержаних від господарської діяльності товариства; іншого майна, набутого товариством на підставах, не заборонених законом. Однак права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами тощо, які передані господарському товариству як вклад, не є підставою для подальшого визнання за господарським товариством права власності на таке майно. Відповідно, якщо передано як вклад у статутний капітал те чи інше майно, то товариство вважається власником такого майна (ст. 12 Закону України «Про господарські товариства» [1]).

Показовою у цьому разі є справа № 910/26569/15 від 02.02.2016 р., яка розглядалась Господарським судом м. Києва. Дослідивши матеріали справи, суд встановив, що відповідно до Статуту ТзОВ (відповідач) у редакції, затвердженій протоколом загальних зборів учасників від 23.10.2014 р., учасником є одна фізична особа – громадянин України (позивач). П. 6.1 Статуту у вказаній редакції встановлено, що ТзОВ створене за рахунок власності учасників; товариство є власником майна, переданого йому учасниками. П.п. 6.4, 6.5 Статуту визначено, що для забезпечення діяльності Товариства створюється статутний капітал у розмірі 1 489 384,08 грн. коштом внесків учасників – на той час позивача. Внаслідок передачі майна на загальну суму 1 489 384,08 грн., частка позивача у статутному капіталі Товариства становила 100%.

Згідно з актом приймання-передачі майна від 25.10.2014 р., позивач передав ТзОВ рухоме і нерухоме майно, відповідно до рішення загальних зборів Товариства від 23.10.2014 р. та Статуту Товариства у редакції, затвердженій вказаним рішенням. Крім того, відповідач представив усі необхідні свідоцтва про право власності на таке майно [11]. З наведеного випливає, що внеском у статутний капітал було майно, а не право користування ним. Таким чином, власником є ТзОВ, якому, за ст. 317 ЦКУ, належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном.

Право користування майном може належати не лише власникові, але й іншим особам, для яких воно є чужим – наймачеві, піднаймачеві, позичальникові, сервітуарієві, емфітевті, суперфіціарієві тощо. Право користування таких осіб прийнято називати правом користування чужим майном, оскільки майно (рід) – предмет користування, є об'єктом права власності іншої особи.

У зв'язку з цим право користування чужим майном можна визначити як передбачену законом або набуту, у встановленому законом порядку, можливість одержувати користь із чужої речі (майна), шляхом вчинення певного виду поведінки, а його зміст як сукупність різноманітних видів поведінки, які може здійснювати особа щодо чужої речі.

Право користування чужим майном узалежене від права власності, але юридична природа права користування є незмінною. Вона не залежить від того, хто отримує зиск від майна: власник чи інша управнена особа. Через це юридична інтерпретація права користування та права користування чужим майном має ґрунтуватися на одних і тих же засадах [12, с. 15].

Між тим, залежно від змісту наданих прав та обов'язків ч. 1 ст. 395 Цивільного кодексу України встановлено, що речовими правами на чуже майно є, зокрема, право користування (сервітут), право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Залежно від виду права користування чужим майном, такі речові права можуть виникати відповідно до закону, рішення суду, договору або заповіту. Так, право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлено договором, законом, заповітом або рішенням суду (ч. 1 ст. 402 ЦКУ). Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) і право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) може виникати на підставі договору або у порядку спадкування (ч.ч. 1, 2 ст. 407, ч. 1 ст. 413 ЦКУ).

Право користування чужим майном (сервітут) може встановлюватися щодо земельної ділянки (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна, а також поширюватися на невизначене коло осіб або належати конкретно визначеній особі (особистий сервітут). З огляду на те, що сервітут нерозривно пов'язаний із нерухомим майном, щодо якого він встановлений, таке право користування чужим майном є необоротоздатним та не підлягає відчуженню (ст. 403 ЦКУ). Тому ми можемо зробити очевидний висновок, що сервітут не можна розглядати як внесок у статутний (складений) капітал.

На відміну від права користування чужим майном (сервітуту), право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) може відчужуватися і передаватися у порядку спадкування.

Право користування чужою земельною ділянкою встановлюється договором між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (землекористувачем). З огляду на визначені ст. 19 Земельного кодексу України [13] (далі – ЗКУ) категорії земель, предмет договору про встановлення емфітевзису належить до земель сільськогосподарського призначення.

При цьому варто враховувати, що використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, згідно зі ст. 141 ЗКУ, є однією з підстав припинення права користування земельною ділянкою. А тому мета використання земельної ділянки має узгоджуватися з передбаченими у державному земельному кадастрі відомостями про цільове призначення земельної ділянки.

Однак право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам (крім випадків переходу права власності на будівлі та споруди), внесено до статутного капіталу, передано у заставу (ст. 102-1 ЗКУ).

За змістом ч. 1 ст. 141 ЗКУ припинення права користування земельною ділянкою з підстави припинення установи допускається лише у разі, коли припинення останньої ви-

ключає правонаступництво (Постанова ВСУ від 21.02.2011 р. у справі № 21 За11 [14]). Отже, у разі реорганізації юридичної особи до правонаступника переходить право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб.

Власник земельної ділянки має право надати її в користування іншій особі для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель (суперфіцій). Право користування чужою земельною ділянкою для забудови може бути встановлено на визначений або невизначений строк.

Право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності для забудови не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам (крім випадків переходу права власності на будівлі та споруди, що розміщені на такій земельній ділянці), внесено до статутного фонду, передано у заставу. Аналогічне положення закріплено у ч. 3 ст. 102-1 Земельного кодексу України. З огляду на вказане, у разі внесення до статутного капіталу будівлі (споруди), розташованої на земельній ділянці державної або комунальної власності, до юридичної особи переходить право власності на таке нерухоме майно, а не речове право (суперфіцій).

Можливість внесення права користування як внеску в статутний капітал товариства підтримує Держкомпідприємництва. У листі № 6309 від 19.05.2010 р. він погодився з тим, що внеском може бути право користування землею [15].

Ст. 133 ГКУ передбачає, що господарська діяльність може здійснюватися на основі речових прав (права володіння, права користування тощо), передбачених Цивільним кодексом України, а також інших речових прав – права господарського відання та права оперативного управління.

Право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомоч-

ності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами.

Правом оперативного управління у Господарському кодексі визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) із метою здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених цим Кодексом та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом) [7].

Наприклад, комунальне комерційне підприємство не має права продати майно, яке належить йому на праві господарського відання, приватизувати, здати його в оренду, віддати в заставу, здати у концесію, внести як внесок до статутного (складеного) капіталу господарського товариства, або в будь-який інший спосіб розпоряджатися цим майном без згоди ради або уповноваженого органу місцевого самоврядування, оформленої у формі відповідного рішення. Здійснюючи контроль за використанням і збереженням належного територіальній громаді майна, орган місцевого самоврядування (або уповноважений ним орган) не має права втручатися в оперативно-господарську діяльність підприємства. Загальні обмеження повноважень комунального комерційного підприємства щодо володіння, використання і розпорядження комунальним майном визначаються предметом і цілями його діяльності, закріпленими у статуті. Щодо особливостей здійснення права оперативного управління комуналь-

ним некомерційним підприємством, то орган місцевого самоврядування виділяє майно комунальному некомерційному підприємству тільки для його цільового використання з метою виконання підприємством спеціальних завдань щодо вивезення сміття, благоустрою території, водо-, газо- теплопостачання тощо [16, с. 176–177]. З наведеного випливає, що право оперативного управління та право господарського відання обмежують не лише змогу розпоряджатися закріпленим майном, але й речовими правами на таке майно.

Висновки. Чинне законодавство України передбачає можливість внесення у статутний (складений) капітал господарського товариства права користування майном та водночас встановлює низку обмежень. Господарське законодавство встановлює обмеження щодо розпорядження майном та речовими правами, закріпленими за господарюючим суб'єктом на правах оперативного управління та господарського відання. Однак вносити у статутний (складений) капітал право користування майном може власник цього майна. Право користування чужим майном (сервітут) нерозривно пов'язане з нерухомим майном, щодо якого воно встановлене і є необоротоздатним. На відміну від сервітуту, право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевіс) може відчужуватися, а отже, може бути внеском у статутний (складений) капітал господарського товариства. Право користування земельною ділянкою з метою забудови (суперфіцій), окрім земельних ділянок державної або комунальної власності, також може бути відчужено.

Анотація

У статті розглянуто правову природу статутного (складеного) капіталу та внесків у нього. Виявлено, що для формування статутного (складеного) капіталу засновниками та учасниками до господарського товариства може бути передано не лише майно, а й речові права, зокрема речові права на чуже майно. При цьому досліджено правові підстави та можливості внесення права користування майном у статутний (складений) капітал господарського товариства.

Ключові слова: господарське товариство, статутний (складений) капітал, внесок, речові права, право користування.

Анотація

В статті розглянуто правову природу уставного (складочного) капіталу і внесків в нього. Виявлено, що для формування уставного (складочного) капіталу учредителями і учасниками до господарського товариства може бути передано не тільки майно, але і речові права, в частині, речові права на чуже майно. При цьому досліджені правові основи і можливості внесення права користування майном в уставний (складочний) капітал господарського товариства.

Ключові слова: господарське товариство, уставний (складочний) капітал, внесок, речові права, право користування.

Yanovytska A.V. The right to use property as a contribution to the authorized capital of company

Summary

The article deals with the legal nature of authorized capital and contributions. It is revealed that for the formation of authorized capital, the founders and participants may transfer in a company not only property, but also proprietary rights, proprietary rights to another's property. In this case, investigates the legal possibility of contributing the right of use the property in the authorized capital of a company.

Key words: company, authorized capital, contribution, proprietary rights, right of use.

Список використаних джерел:

1. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. (станом на 01.11.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
2. Хорт Ю.В. Механізм захисту інтересів учасників акціонерних правовідносин через конструкцію статутного капіталу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Ю.В. Хорт ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.
3. Щербина В.С. Господарське право: Підручник / В.С. Щербина. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 592 с.
4. Кравчук В.М. припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах [монографія] / В.М. Кравчук. – Львів: Край, 2009. – 464 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (станом на 01.11.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Господарське право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / [В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька та ін.]; за ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жушмана. – Х.: Право, 2005. – 384 с.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (станом на 01.11.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
8. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. (станом на 01.11.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
9. Черевко П.П. Створення юридичних осіб приватного права: автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.03 / П.П. Черевко ; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2009. – 26 с.
10. Гарагонич О.В. Формування статутного капіталу акціонерних товариств / О.В. Гарагонич // Вісник Академії адвокатури України. – Т. 12. – Число 3 (34). – 2015. – С. 30–28.
11. Справа № 910/26569/15 від 02.02.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55646996>.

12. Мартин В.М. Право користування чужим майном: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.М. Мартин ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 207 с.
13. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. (станом на 01.11.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
14. Постанова Верховного Суду України від 21.02.2011 р. у справі № 21 За11 (станом на 01.11.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vvsu_2012_6_2.pdf.
15. Щодо можливості формування статутного капіталу юридичної особи України земельними ділянками : Лист Держкомпідприємництва від 19.05.2010 р. № 6309 (станом на 01.11.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/state-committee/909-6309.html>.
16. Труш І.В. Правовий режим майна комунального унітарного підприємства / І.В. Труш // Економіка та право. – 2012. – № 2. – С. 173–178.